

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/opozycja-w-prl/43081,Kardynal-Franciszek-Macharski-1927-2016.html>

Uroczystości pogrzebowe, msze i modlitwy w intencji zmarłego prymasa polski ks. kard. Stefana Wyszyńskiego. Po środku kardynał Agostino Casaroli, pierwszy z prawej arcybiskup Franciszek Macharski, 31 maja 1981 r. (AIPN)

ARTYKUŁ

Kardynał Franciszek Macharski (1927-2016)

OKRES HISTORYCZNY

(1980-1990) Epoka Solidarności

Autor: RAFAŁ ŁATKA 30.04.2019

W schyłkowym okresie PRL kard. Franciszek Macharski był jednym z najważniejszych hierarchów polskiego Kościoła. Odgrywał pierwszoplanową rolę jako bliski współpracownik Jana Pawła II, wiceprzewodniczący KEP i współprzewodniczący reaktywowanej we wrześniu 1980 r. kościelno-rządowej

Komisji Wspólnej.

Pierwsza pielgrzymka Jana Pawła II do Ojczyzny i jej konsekwencje

Podczas biskupiej konsekracji ks. Franciszka Macharskiego w Watykanie (6 stycznia 1979) Jan Paweł II powiedział, że jego obowiązkiem jako papieża jest pielgrzymka do kraju i udział w obchodach dziewięćsetlecia męczeńskiej śmierci św. Stanisława ze Szczepanowa¹. Metropolita krakowski odegrał istotną rolę w przygotowaniu papieskiej wizyty. Wchodził w skład powołanej w tym celu Komisji Mieszanej, która istniała od 14 lutego 1979 r.² Wspólnie z sekretarzem Episkopatu Polski, bpem Bronisławem Dąbrowskim, odpowiadał za przekazywanie Janowi Pawłowi II informacji o przebiegu i efektach negocjacji z władzami³. Poświadcza to jeden z dokumentów Służby Bezpieczeństwa:

„Kierownictwo Kurii Krakowskiej podjęło aktywne przygotowania do przyjęcia papieża. Wysiłki hierarchów krakowskich zmierzają między innymi do:

- nadania wizycie papieża w Krakowie charakteru masowego o skali dotychczas niespotykanej,
- wykazani[a] na forum krajowym i międzynarodowym siły i zwartości Kościoła,
- wzmożeni[a] ofensywy ideologicznej i politycznej, w celu wzmocnienia pozycji społecznej Kościoła i przygotowani[a] do uzyskania przez niego [...] odpowiedniego statusu publiczno-prawnego,
- sprawnego przebiegu zaplanowanych imprez religijnych z udziałem Ojca św. i zapewnieni[a] mu bezpieczeństwa”⁴.

Władze zdawały sobie doskonale sprawę z tego, jak ważny w kontekście całej pielgrzymki jest jej krakowski etap⁵. Zaufanie Jana Pawła II i znaczący udział w sprawnym przygotowaniu pielgrzymki, zresztą nie tylko w czasie jej krakowskiego etapu, poskutkowały kreacją kardynalską abpa Macharskiego.

Kardynał Macharski a Solidarność 1980-1981

Pierwsza pielgrzymka Jana Pawła II do Ojczyzny w sposób istotny przyczyniła się do wzmocnienia poczucia podmiotowości społecznej Polaków i wydarzeń Sierpnia '80. Kardynał Macharski w czasie posiedzenia Rady

Główniej, które odbyło się 26 sierpnia 1980 r., trafnie oceniał: „To, co się dziś dzieje, nie byłoby możliwe, gdyby nie praca i wiarygodność Kościoła”⁶. Ale kilka dni później mówił też: „Musimy wszystko robić, aby te przemiany na miarę epokową dokonały się pokojowo, by nie doprowadziły do sytuacji węgierskiej czy czechosłowackiej”⁷. Zajmował więc takie samo stanowisko jak kard. Stefan Wyszyński, który doceniał protest robotników i popierał najważniejszy postulat strajkujących, czyli utworzenie niezależnych związków zawodowych, a równocześnie wzywał do zachowania spokoju i rozwagi wobec możliwości interwencji sowieckiej⁸.

Metropolita krakowski w zdecydowany sposób opowiadał się za zajęciem przez Kościół ostrożnego i zdystansowanego stanowiska wobec kwestii politycznych. Zwracał na to uwagę ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski:

„Macharski nigdy nie krył, że ma ogromny dystans do Solidarności, a w ogóle do polityki. Nigdy też nie objawiał swoich poglądów. To jest człowiek takiej daty, powiedziałbym, przedwojenny, może w dobrym tego słowa znaczeniu”⁹.

Metropolita krakowski uważnie obserwował rozwój sytuacji w kolejnych miesiącach. Był szczególnie zaniepokojony przebiegiem wydarzeń z przełomu lutego i marca 1981 r. Esbecy donosili swoim przełożonym: „Niepokój kardynała Macharskiego odnośnie [do] napiętej sytuacji w Kraju, która spowodowała odwołanie jego wyjazdu do Rzymu, nadal się utrzymuje”¹⁰.

Istotnym problemem we wzajemnych relacjach w tym okresie była aktywność opozycyjna części duchowieństwa. Kardynał, mimo dystansu wobec Solidarności, nie zabraniał księżom podejmowania takiej działalności, ograniczając ją dopiero wtedy, gdy uważał, że może ona zagrazać ich bezpieczeństwu.

Dlatego też krytycznie oceniał działania abpa Józefa Glempa, następcy zmarłego w maju 1981 r.

Wyszyńskiego, zarzucając nowemu prymasowi niepotrzebne angażowanie biskupów w działania o charakterze politycznym¹¹.

Kardynał a stan wojenny

Arcybiskup krakowski, podobnie jak niemal cały Episkopat Polski, negatywnie ocenił wprowadzenie 13 grudnia 1981 r. stanu wojennego¹², ale też, tak jak prymas, wzywał do zachowania spokoju i ostrożności wobec działań władz. Krakowska SB informowała:

„Dane operacyjne wskazują, iż w odniesieniu do aktualnej sytuacji kardynał jest zwolennikiem zaprzestania wszelkich strajków oraz za rzetelną pracę. Podobne oceny prezentują ks[ięża] kurialiści, zwłaszcza ci, którzy przeżyli II wojnę światową”¹³.

Tego typu stanowisko krakowskiej kurii i metropolity potwierdzają kolejne raporty SB i publiczne wystąpienia kardynała. Już w pierwszym kazaniu po wprowadzeniu stanu wojennego, wygłoszonym 13 grudnia w kościele św. Barbary, wzywał on do zachowania spokoju i rozważnego zachowania. Prosił Boga o mądrość dla ludzi. Mówił, że odprawia tę Mszę za Ojczyznę, i radził zdać się na wiarę: „Wyznajmy naszą wiarę, która się nie może ugiąć, wiarę, która wraz z naszą miłością do Ojczyzny musi być głosem, który nam podyktuje słowa i zachowanie”¹⁴.

**Franciszek Macharski. Fot.
Archiwum Krakowskiej Kurii
Metropolitalnej**

**Herb kard. Franciszka
Macharskiego - Jezu ufam Tobie.**

Dla kard. Macharskiego najważniejszym zadaniem Kościoła w czasie stanu wojennego było świadczenie pomocy internowanym i ich rodzinom. Dlatego 19 lutego powołał Arcybiskupi Komitet Pomocy Więźniom i Internowanym. Wkrótce podobne instytucje powstały we wszystkich większych miastach archidiecezji krakowskiej¹⁵. Wypowiadając się 14 września 1982 r. na posiedzeniu Rady Głównej na temat dylematów Kościoła związanych z jego misją społeczną w warunkach stanu wojennego, stwierdził:

„Natomiast jeśli chodzi o tę możliwość frontalnego zaatakowania Kościoła, to znowu możemy sobie powiedzieć – nie odważą się na to, bo im jest dzisiaj potrzebny papież, bo centrala nie będzie kryła awantury, nie będzie dawała pokrycia dla awanturnictwa. Realizm każe powiedzieć, że to jest możliwe. Kościół stara się wykonywać swoją zasadniczą funkcję [...] denuncjacji krzywdy i obrony w zasadniczych wartościach”.

Dalej tłumaczył w tym samym wystąpieniu:

„I wtedy, kiedy my z jednej strony wykonujemy funkcję mediacyjną i narażamy się, bo społeczeństwo nie we wszystkim chce godzić się z naszą funkcją mediacyjną, i wykonujemy funkcję ściśle duszpasterską, to

znaczy nazywamy zło po imieniu, mówi się, że uprawiamy politykę. To przecież może człowieka krew zalać, jeżeli wykonuje swoją funkcję, niewątpliwie naszą funkcję, i równocześnie usłyszymy, że to jest polityka. [...] Jeżeli mówię o mediacji, to chcę powiedzieć, że ona jest rzeczywiście potwornie trudna. Okazuje się bowiem, że jeśli się dokonuje akcji pozytywnych, jak to robi Rada Prymasowska, to zalega głucho milczenie. Wypomnieć to milczenie, to znaczy narazić się władzom”¹⁶.

Zaostrzenie polityki władz wobec Kościoła

Po drugiej wizycie Jana Pawła II w Ojczyźnie (1983) podczas narad na najwyższym szczeblu partyjnym i aparatu bezpieczeństwa zaczęły się pojawiać głosy nawołujące do zaostrzenia polityki wobec Kościoła, zgodnie z przekonaniem ministra spraw wewnętrznych Czesława Kiszczaaka, że „Kościół musi sobie znaleźć miejsce w tym ustroju, który się nie zmieni”¹⁷.

Metropolita krakowski uważnie obserwował rozwój sytuacji w kolejnych miesiącach. Był szczególnie zaniepokojony przebiegiem wydarzeń z przełomu lutego i marca 1981 r. (...) Dlatego też krytycznie oceniał działania abpa Józefa Glempa, następcy zmarłego w maju 1981 r. Wyszyńskiego, zarzucając nowemu prymasowi niepotrzebne angażowanie biskupów w działania o charakterze politycznym.

Zaostrzenie polityki władz wobec Kościoła zostało szybko dostrzeżone przez biskupów i stało się przedmiotem rozmowy toczonej na forum Komisji Wspólnej 20 grudnia 1983 r. Jak wynikało ze słów kard. Macharskiego, w przekonaniu biskupów była to zmiana w pełni świadoma i zaplanowana¹⁸.

Istotnym problemem we wzajemnych relacjach w tym okresie była aktywność opozycyjna części duchowieństwa. Kardynał, mimo dystansu wobec Solidarności, nie zabraniał księżom podejmowania takiej

działalności, ograniczając ją dopiero wtedy, gdy uważał, że może ona zagrażać ich bezpieczeństwu¹⁹. Z takim podejściem wiązało się przeniesienie do innej parafii ks. Adolfa Chojnackiego, proboszcza w Bieżanowie. Ten duchowny słynął z patriotycznych kazań, w czasie których niejednokrotnie ostro krytykował system PRL. Metropolita krakowski zdecydował o przeniesieniu go do Juszczyna w obawie o jego bezpieczeństwo, a nie na skutek nacisków władz²⁰. Analogicznie traktował napady „nieznanych sprawców” na ks. Isakowicza-Zaleskiego, którego wzywał do ograniczenia działalności w obawie przed kolejnymi tego typu incydentami²¹.

W drodze do transformacji ustrojowej

Po zamordowaniu ks. Jerzego Popiełuszki przez funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa (1984) stosunki państwo – Kościół pozostawały w zamrożeniu. Chociaż w Komisji Wspólnej prowadzono rozmowy, to jednak obie strony konsekwentnie zajmowały sztywne stanowiska. Jednakże już w 1985 r. władze PRL – zgodnie ze wskazaniami I sekretarza KC PZPR Wojciecha Jaruzelskiego – podjęły próbę wciągnięcia Kościoła do „współodpowiedzialności” za państwo. Chodziło o wykorzystanie autorytetu Kościoła do legitymizacji reżimu i poprawy jego odbioru za granicą. Władze chciały, by Kościół poparł Radę Konsultacyjną przy Przewodniczącym Rady Państwa²². Tego typu zabiegi okazały się jednak nieskuteczne. Jedyną akceptowaną przez stronę kościelną formą współpracy z rządem były spotkania w ramach Komisji Wspólnej. Kardynał Macharski w czasie posiedzenia tego gremium z 20 marca 1986 r. podkreślił: „ta forma współpracy [...] powinna być kontynuowana”²³. Analogiczną postawę ostrożności i zdystansowania wobec kolejnych inicjatyw władz zajmował on aż do transformacji ustrojowej. Przykładem może być jego stanowisko wobec referendum zorganizowanego przez władze jesienią 1987 r.: „To referendum jest nieszczęsne, bo nie jest jednoznaczne. Sugerujące są pytania, sugerowany jest udział”²⁴.

Podobnie jak w przypadku dwóch pierwszych pielgrzymek, metropolita krakowski odegrał ważną rolę w negocjacjach i przygotowaniu trzeciej wizyty Ojca Świętego w Ojczyźnie. W czasie posiedzenia Komisji Wspólnej 23 grudnia 1985 r. zaproponował, by trzecia podróż apostolska Jana Pawła II do kraju odbyła się w 1987 r., w związku z Krajowym Kongresem Eucharystycznym, i żeby centralnym miejscem wizyty była Warszawa²⁵.

Kardynał dążył do tego, aby nawiązanie relacji dyplomatycznych Stolica Apostolska-PRL nastąpiło dopiero po wprowadzeniu w życie ustawy o osobowości prawnej Kościoła. Tłumaczył to w czasie Konferencji Plenarnej w maju 1989 r.:

„[...] od wielu lat stawialiśmy postulat, by nuncjusz, gdy przyjedzie, nie pieczętował nieporządku w stosunkach państwo-Kościół. Stosunki dyplomatyczne miały być też jakby mostem ponad naszymi głowami, zwłaszcza w konkretach. Od 10 lat, tj. od objęcia Stolicy Apostolskiej przez Jana Pawła II, sprawa ta stała

w nowy sposób. Ojciec Święty zna sprawę ustawy i konwencji. [...] Konwencja nie ma biegu legislacyjnego: jest to umowa, a nie ustawa. Umowy się ratyfikuje. Było pragnieniem Episkopatu, żeby nuncjusz nie przychodził przed uporządkowaniem naszych spraw”²⁶.

Kościół hierarchiczny i szeregowi duchowni w zdecydowanej większości opowiedzieli się za ideą rozmów „okrągłego stołu” i zawarciem porozumienia władz z opozycją. Jednoznacznie pozytywne stanowisko w tej kwestii zajmował kard. Macharski. Jak wynika z raportu SB, krakowski hierarcha stwierdził, że

„to właśnie Kościół zainspirował «odpowiednie czynniki», aby podjęły instruktywny dialog przy «okrągłym stole». Przedstawiciele Kościoła zaś są stale obecni podczas obrad, występują jednak wyłącznie w charakterze obserwatorów, «nie wypowiadają się i nie podkreślają swojej obecności»”. „«Okrągły Stół» – zdaniem kardynała – musi doprowadzić do porozumienia wszystkich konstruktywnych sił w naszym kraju. Aby końcowy efekt nie został zaprzepaszczony bądź zminimalizowany, potrzebna jest rozwaga i spokój. Do osiągnięcia tego celu bezwzględnie powinni się przyczynić również księża. Księża powinni się kierować nakazami prawa świętego i uczestniczyć wyłącznie w tych sprawach, do których mają powołanie”²⁷.

To ostatnie zdanie było jego stałą dewizą.

Tekst pochodzi z nr 7-8/2018 „Biuletynu IPN”

¹ Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie (dalej: AAW), Sekretariat Prymasa Polski (dalej: SPP), 04/297, Protokół Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski z 21–22 III 1979 r., k. 29.

² AAW, SPP, 04/34, Protokół Rady Głównej Episkopatu Polski z 9 III 1979 r., k. 40; A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2006, s. 345.

³ AAW, SPP, 04/34, Protokół Rady Głównej Episkopatu Polski z 9 III 1979 r., k. 40–41.

⁴ AIPN Kr, 08/303, Materiały operacyjne krypt. „Lato-79” dot. wizyty papieża Jana Pawła II w Polsce, k. 89.

⁵ R. Łatka, *Krakowski etap I Pielgrzymki Jana Pawła II do Ojczyzny z perspektywy władz PRL. Próba syntetycznego spojrzenia*, „Res Historica” 2016, nr 42, s. 301–328.

⁶ Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie (AAG), Stefan Wyszyński, *Pro Memoria 1980–1981*, zapis z 26 VIII 1980 r.

⁷ AAW, SPP, 04/35, Protokół Rady Głównej Episkopatu Polski z 30 VIII 1980 r., k. 172.

⁸ R. Łatka, *Kardynał Stefan Wyszyński wobec Solidarności*, „Biuletyn IPN” 2017, nr 4 (137), s. 82-91.

⁹ Relacja ks. T. Isakowicza-Zaleskiego z listopada 2012 r., w zbiorach autora.

¹⁰ AIPN Kr, 066/40, t. 10, Operacja „Lato-80”, Informacja dot. ocen i komentarzy na temat sytuacji społeczno-politycznej w kraju z 24 III 1981 r., k. 59.

¹¹ Wynikało to z generalnej oceny kard. Macharskiego, który uważał, że należy zachowywać dystans wobec Solidarności. R. Łatka, *Polityka władz PRL wobec Kościoła katolickiego w województwie krakowskim w latach 1980-1989*, Kraków 2016, s. 141-143.

¹² J. Żaryn, *Kościół w PRL*, Warszawa 2004, s. 137-143.

¹³ AIPN Kr, 066/40, t. 19, Operacja „Lato-80”, Informacja dot. ocen i komentarzy na temat sytuacji społecznej i politycznej w kraju z 13 XII 1981 r., k. 178-179.

¹⁴ *Ibidem*

¹⁵ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół...*, s. 389-390.

¹⁶ AAW, SPP, Protokół Rady Głównej Episkopatu Polski z 14 IX 1982 r., k. 10-11.

¹⁷ AIPN, 1585/1085, Ocena sytuacji społeczno-politycznej w kraju w II półroczu 1983 r., b.d., k. 5-6.

¹⁸ *Tajne dokumenty państwo - Kościół 1980-1989*, Warszawa - Londyn 1993, s. 336.

¹⁹ Relacja ks. Tadeusza Isakowicza-Zaleskiego z listopada 2012 r.; Relacja ks. prof. Andrzeja Zwolińskiego z marca 2013 r., w zbiorach autora.

²⁰ M. Malec, *Inwigilacja ks. Adolfa Chojnackiego przez SB*, [w:] *Kościół katolicki w czasach komunistycznej dyktatury. Między bohaterstwem a agenturą. Studia i materiały*, t. 1, red. R. Terlecki, J. Szczepaniak, Kraków 2007, s. 185.

²¹ Relacja ks. Tadeusza Isakowicza-Zaleskiego z listopada 2012 r., w zbiorach autora.

²² A. Friszke, *Okrągły stół. Geneza i przebieg*, [w:] *Polska 1986-1989: koniec systemu*, t. 1: Referaty, red. P. Machcewicz, Warszawa 2002, s. 75-76.

²³ K. Michalski, *Działalność Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski 1980-1989*, Warszawa 2012, s. 168.

²⁴ AAW, SPP, Protokół z 224. Konferencji Episkopatu, Sesja plenarna, Kielce, 6-7 XI 1987 r., k. 17.

²⁵ A. Dudek, *Władze PRL wobec III pielgrzymki Jana Pawła II do Ojczyzny*, [w:] *Brama do wolności. III Pielgrzymka Jana Pawła II do Polski*, red. Z. Struzik, P. Skibiński, Warszawa 2012, s. 171-204.

²⁶ AAW, SPP, Protokół z 234. Konferencji Episkopatu Polski, Sesja plenarna w dn. 1-3 V 1989 r., k. 1-2.

²⁷ AIPN, 0713/311, t. 10, Informacje dzienne Departamentu IV MSW, Informacja wg meldunków z 22 III 1989 r., k. 308.

COFNIJ SIĘ